

In de dagen na de val van Moebarak gaf Gilbert Achcar, professor aan de London School of Oriental and African Studies, een meerdelig interview aan het Amerikaanse Real News Network waarin hij de ontwikkelingen in Egypte in een historisch kader plaatste en ingaat op mogelijke toekomstige ontwikkelingen. We publiceren hier enkele uittreksels.

Kan het Egypte van Moebarak omschreven worden als een militaire dictatuur?

Ja, en in feite is Egypte dat geweest sinds 1952. Het leger vormt de ruggengraat van de politiek, ook al heeft het regime zich de afgelopen decennia een meer civiele façade aangemeten.

In 1952 maakte een militaire coup onder leiding van Nasser een einde aan het bewind van de koning. Kun je een kort historisch overzicht geven?

In het begin van 1952 was de situatie in Egypte vergelijkbaar met begin 2011. De situatie was zeer explosief: scherpe sociale tegenstellingen, veel onvrede. De monarchie, gesteund door de Britten, was gehaat. Daar kwam de woede over de nederlaag van de Arabische, inclusief Egyptische, legers in de oorlog om Palestina in 1948 nog bij. Een paar jaar eerder had het land al een golf van sociale strijd gezien die een piek bereikte in 1946. De arbeidersbeweging was vrij zwak en liberale krachten hadden niet genoeg aanhang om een massabeweging te leiden. De grootste georganiseerde politieke kracht waren de Moslim Broeders. Het eindresultaat was dat de macht werd gegrepen, niet door het leger, maar door een groep van officieren in het leger die zich de “Vrije Officiëren” noemde. De Vrije Officiëren waren een comité waarin alle belangrijke stromingen van de Egyptische oppositie vertegenwoordigd waren; sympathisanten van de Moslimbroeders, van de Communistische Partij, en daartussen nationalist en in het begin zelfs enkele liberalen.

Een van de eisen van deze beweging, en eigenlijk sinds het begin van de nationale beweging, was het nationaliseren van het Suez kanaal. Dit kanaal is economisch van vitaal belang en behoorde niet in buitenlandse handen. Nasser werd president in 1954, twee jaar na de coup, en nationaliseerde het kanaal in 1956. Dat kwam nadat de Amerikanen economische steun geweigerd hadden. Geconfronteerd met de Amerikaanse weigering om te helpen, nationaliseerde Egypte het Suezkanaal, hetgeen tot de gecombineerde agressie van Frankrijk, Brittannië en Israël leidde.

Zowel Moskou als Washington oefenden druk uit op deze landen om zich terug te trekken. Deze confrontatie maakte van Nasser een held in de Arabische wereld en de hele Derde Wereld. Nasser was in de eerste plaats een Arabische, niet een Egyptische, nationalist en hij streefde naar Arabische eenwording. Na 1956 radicaliseerde zijn bewind. Aanvankelijk was zijn programma vrij gematigd: nationale soevereiniteit en hervorming van het landbezit bijvoorbeeld. Na de Suezcrisis begon de regering ook eigendommen van kapitalisten te nationaliseren en het noemde zich vanaf de vroege jaren zestig socialistisch.

Wat was Nasser's relatie met het niet-militaire deel van de Egyptische elite?

In feite verving het leger de vroegere dominante klassen, eerst politiek en toen economisch. Het leger nam de leiding van de economie over en de Egyptische economie werd een soort staats-kapitalisme, gedomineerd door de publieke sector. Nasser's regime was in economisch opzicht een van de meest radicale nationalistische regeringen ooit.

Wat was de Amerikaanse opstelling tegenover Nasser?

Nadat Nasser's regime vanaf het midden van de jaren vijftig steeds dichter naar de Sovjet-Unie trok begon Washington Egypte als een soort Cuba te zien, een soort socialistische staat in nauwe alliantie met de Sovjet-Unie. De voornaamste partner van de Amerikanen in hun poging de invloed van Nasser terug te dringen was Saudi Arabië. De VS wilde de fundamentalistische islam van het Saudische koningshuis als tegenwicht voor Nasser's seculiere nationalisme gebruiken. De Saudi's en de VS steunden ook de Moslim Broeders die in 1954 probeerden Nasser te vermoorden en zijn meest bittere tegenstanders waren. De opkomst van islamitisch fundamentalisme na de jaren zeventig kan niet los gezien worden van de Amerikaanse steun aan islamitische fundamentalisten in de strijd tegen progressieve en linkse stromingen. Tijdens de Zesdaags Oorlog van 1967 brak Israël tenslotte de ruggengraat van Nasser's regime.

In alle eerlijkheid, de Israëlische versie is dat ze overtuigd waren dat Egypte een aanval voorbereidde en ze daarom besloten de Egyptische luchtmacht uit te schakelen. Steekt er enige waarheid in dit verhaal?

Vanuit Israëlische oogpunt kan het gezien worden als een preventieve aanval maar in ieder geval de VS beschikte over informatie dat Egypte niet serieus van plan was om Israël aan te vallen. Maar Egypte en Israël stonden recht tegenover elkaar en in het geval van een Israëlische bezetting van de Gazastrook en de Westelijke Jordaanoever zou het sowieso tot een oorlog zijn gekomen. Voor Israël was het dus beter om zelf de eerste klap uit te delen.

In reactie op de Egyptische oorlog gaf Nasser een speech op de televisie waarin hij zijn aftreden aankondigde. In tegenstelling tot de huidige Arabische leiders was hij echter zeer populair en enorme demonstraties in Caïro en de rest van Egypte riepen hem op aan te blijven. Ondanks de militaire dictatuur was Nasser populair omdat zijn beleid de meerderheid van de Egyptenaren reële verbeteringen had gebracht. Vergeleken met de rest van de Arabische wereld waren de omstandigheden van arbeiders in de genationaliseerde bedrijven, het grootste deel van de industrie, vrij goed. Wat betreft sociale, niet politieke, rechten en onderwijs liep Egypte voorop. Dit soort sociale verbeteringen compenseerden voor veel mensen dat ze onder een militaire dictatuur leefden.

Is dit een deel van de verklaring waarom er zoveel respect is voor het leger? Wat gebeurde er met Nasser?

Hij bleef nog drie jaar aan de macht, tot zijn dood in 1970. Zijn opvolger was Anwar El Sadat, een van de meest rechtse leden van de regerende militaire klik. Sadat begon al snel met het opruimen van de erfenis van Nasser, met wat later een "structural adjustment program", liberalisering, genoemd zou worden. Egypte verbrak het bondgenootschap met de Sovjet-Unie en knoopte banden aan met de VS. In 1972 zette Sadat alle Sovjet adviseurs het land uit. Egypte werd geleidelijk een strategische partner van de VS. De tandem Nixon-Kissinger verloor Vietnam toen in 1973 Amerikaanse troepen zich daar moesten terugtrekken maar in dezelfde periode boekten ze een grote overwinning met het binnenhalen van Egypte dat in een strategisch veel belangrijkere regio ligt. Dat verklaart ook waarom Egypte na Israël de meeste Amerikaanse steun ontvangt van alle landen in de regio. Het merendeel van die steun is militair. Het Egyptische leger is dus allang niet meer het leger van Nasser. De oorlog van 1973, toen Egypte het initiatief had tegen Israël, werd door Sadat ten onrechte gepresenteerd als een overwinning. Sadat's beleid van liberalisering van de economie en

privatiseringen had vreselijke sociale gevolgen :inflatie, werkloosheid, etc. - en hij werd al snel zeer impopulair. In 1977 werd een massale revolutie nadat de prijs van brood verhoogd was onderdrukt en in 1981 werd Sadat vermoord. Tegen die tijd was Egypte een satelliet van de VS. Het leger werd een soort kapitalistisch kartel, met eigen industrieën en economische belangen.

Het leger lijkt de afgelopen weken zijn kaarten goed gespeeld te hebben: na de demonstranten zelf lijken zij de helden te zijn. Maar wat zal nu gebeuren?

Ik kan de vreugde van de mensen in Egypte goed begrijpen, wat nu gebeurd is, is geweldig. Maar tegelijkertijd heeft Moebarak de macht aan het opperbevel van het leger gegeven. Dit laat de grote zwakte van deze opstand zien: het ontbreken van een alternatief voor Moebarak of het leger. Want Moebarak was slechts het puntje van de ijsberg van de macht van het leger.

Denk je dat de VS er de voorkeur aan had gegeven dat Moebarak was aangebleven en misschien een paar hervormingen had doorgevoerd?

Ik denk dat het voor de VS het belangrijkste is dat de situatie onder controle blijft en dat het leger nu de touwtjes in handen heeft zal in zekere mate de Amerikanen gerust stellen. Hetzelfde geldt voor Israël. Het leger is immers het centrum van de macht in Egypte en het instituut waar ze al decennia lang zaken mee doen.

Wat denk jij van de reactie van president Obama op het aftreden van Moebarak?

Hij probeert duidelijk het beste te maken van een tegenslag voor de Amerikaanse belangen in de regio. Wat Obama probeert, op zijn eigen manier, is om de omwenteling in Egypte te presenteren als bewijs van de aantrekkingskracht van Amerikaanse democratie. En dat is inderdaad een deel van de verklaring. De verschillen met de reactie in de Syrische media zijn opvallend: daar werd de gebruikelijke uitzending onderbroken om de gebeurtenissen in Egypte te presenteren als het einde van 'het regime van Kamp David', het regime dat een verdrag had met Israël en de VS. Het regime in Syrië probeert op die manier de golf van democratie te ontwijken.

Denk jij dat de nieuwe Egyptische regering het beleid ten aanzien van Gaza zal veranderen? Iemand als de liberale oppositieleider Mohamed El-Baradei heeft gezegd dat hij het verdrag met Israël niet zou opschorten maar wel de blokkade rond Gaza zou opheffen. Wat moeten we daar van denken?

Ik denk dat het leger niet zoiets zal doen tenzij het onder druk wordt gezet door het volk. Daarom is de beslissende vraag of, en in welke mate, de beweging de komende weken en maanden kan doorzetten. Natuurlijk is het soort mobilisatie dat direct voorafging aan de val van Moebarak onmogelijk lang vol te houden maar om alle eisen van de beweging zoals sociale en democratische eisen, solidariteit met de Palestijnen et cetera, te winnen moet nog een lang gevecht geleverd worden.

Voor de VS is het cruciaal dat het Egyptische leger de controle houdt. Wat kan de VS doen om de situatie in de hand te houden?

De VS kan niet veel doen: ze zullen het leger helpen met advies en materiële en financiële steun maar dat is het enige dat ze kunnen doen. De VS kan niet op zichtbare wijze ingrijpen in de situatie. De plaatselijke krachtsverhoudingen, in Egypte zelf, zullen de doorslag geven. In de dagen voor de val van Moebarak zagen we dat het leger onwillig was om Amerikaanse druk te accepteren. Ik denk dus dat VS niet veel kan doen om de situatie te beïnvloeden.

Hoe staan de Egyptenaren die deelnamen aan de protesten tegenover de VS?

Kritiek op het beleid van Washington was vrij duidelijk aanwezig in de beweging. Veel mensen zien Washington als de steunpilaar van Moebarak en de tegenstrijdige aard van de Amerikaanse uitingen

zijn duidelijk. Egyptische liberalen die Washington zien als een potentiële partner zijn een minderheid in de beweging, de meerderheid is beslist een tegenstander van het Amerikaanse beleid in de regio. Ga maar na welke vorm dit beleid heeft gehad: de inval en bezetting van Irak, de voortdurende steun voor alsmaar repressiever wordende Israëlische regeringen. En Obama heeft daar weinig aan verandert.

Denk je dat de beweging zich zal neerleggen bij een militaire overgangsregering?

Dat is de grote vraag. Het is zeer waarschijnlijk dat het leger een regering vormt met kopstukken van de oppositie tegen de dictator en dat de protesten aanhouden, zoals in Tunesië. Ik denk dat de jongeren, de radicale delen van de beweging, zich er heel goed van bewust zijn dat dit pas het begin is. Gezien het massale karakter van de beweging zal het leger wel enige democratische concessies moeten maken. De oplossing waar in Washington op gehoopt wordt volgens mij is een soort Turks scenario waarin het leger op enige afstand er zorg voor draagt dat er zich geen echte bedreiging voor de machthebbers ontplooit.

Als jij kon spreken met leiders van de jongeren in de beweging, wat voor advies zou je dan geven?

Ik denk niet dat ze veel advies nodig hebben, ze hebben de eis van een civiele regering en ze zullen de acties van het leger in de gaten blijven houden. Het leger belooft veranderingen in de grondwet maar de radicale vleugel van de beweging eist meer verregaande veranderingen. Ze eisen verkiezingen om een grondwetgevende vergadering te organiseren die een hele nieuwe grondwet kan opstellen. Dit is een ingrijpende stap maar dergelijke stappen zijn vereist om democratie te winnen. Het is cruciaal dat de beweging georganiseerd blijft en blijft vechten voor zowel democratische als sociale eisen. De afgelopen dagen hebben we het begin gezien van een stakingsgolf en zelfs van de formatie van onafhankelijke vakbonden. Dat is een van de grote veranderingen die Egypte nodig heeft. Het is begrijpelijk dat mensen zich concentreren op de politieke instellingen maar een van de grootste problemen van het land is het ontbreken van een onafhankelijke organisatie van werknemers na decennia van dictatuur. Een echte democratie heeft behoefte aan ruimte voor een georganiseerde arbeidersbeweging die voor haar eigen eisen kan vechten.

Vertaling door Grenzeloos.